

בגדרי חילול השם

מים ראשונים: נושא חילול השם הוא "רחב מיני ים וארוך מיני ארץ" (איוב יא ט) ובוודאי לא נוכל להקיף ולוא מקצתו בגיליון אחד. ראו דברינו [חילול השם במקרא](#), בפרשה זו בהם סקרנו את אזכור חילול השם במקרא, עפ"י המדרש כמובן, דרך אישים כאברהם, משה, יתרו, יהושע, אלישע ועוד. הפעם ננסה להתמקד בגדרי חילול השם והלכותיו העיקריות ולא נתיימר כמובן, להקיף את הנושא.

וְלֹא תַחֲלֹלוּ אֶת שֵׁם קִדְשִׁי וְנִקְדַּשְׁתִּי בְתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֲנִי ה' מְקַדְשְׁכֶם: (ויקרא כב לב).¹

ספר המצוות לרמב"ם מצות לא תעשה סג – גדרי המצווה

המצווה הסי"ג היא שהזהירונו מחילול השם והוא הפך קידוש השם שנצטוינו ... והוא אמרו יתעלה: "ולא תחללו את שם קדשי". והעוון הזה ייחלק לשלשה חלקים. שנים כוללים ואחד מיוחד. החלק האחד הכולל, שכל מי שביקשו ממנו לעבור על דבר מן המצוות בשעת השמד והיה האונס מתכוין להעביר בין מצות קלות בין מצות חמורות, או מי שביקש ממנו שיעבור על עבודה זרה או גילוי עריות או שפיקות דמים ואפילו שלא בשעת השמד, הנה הוא חייב להתיר נפשו וייהרג ואל יעבור ... ואם עבר ולא נהרג כבר חלל את השם ועבר על לאו זה. ואם היה זה ברבים, כלומר בעשרה מישראל, כבר חלל את השם ברבים ועבר על אמרו יתעלה ולא תחללו את שם קדשי. וחטאו גדול מאד. אבל אינו לוקה מפני שהוא אנוס.² והחלק השני הכולל גם כן, שיעשה אדם עבירה אין תאוה בה ולא הנאה, אבל יכוין בפעולתו המרד ופריקת עול מלכות שמים. הנה זה גם כן מחלל שם שמים ולוקה. ולפיכך אמר (קדושים יט) ולא תשבעו בשמי לשקר וחללת את שם אלהיך, כי זה מכוין להכעיס בזה הענין ואין הנאה גשמית בזה.³ והחלק המיוחד הוא שיעשה האדם ידוע במעלה והטוב פעולה אחת, תיראה בעיני ההמון שהוא עבירה, ושאין דמיון הפועל (המעשה) ההוא ראוי לנכבד כמוהו לעשות. אע"פ שיהיה הפועל מותר, הנה הוא חלל את השם. והוא אמרם (יומא פו א) היכי דמי חלול השם? כגון אנא דשקילנא בשרא מבי טבחא ולא יהיבנא דמי לאלתר.⁴ רבי פלוני אמר: כגון אנא דמסגינא ארבע אמות בלא תורה ובלא תפילין.⁵

¹ אין זה האזכור הראשון של המונח "חלל" (התיר, הפר, יצר מקום ריק, עשה חול) בהקשר עם שם ה'. אם לא נכלול כאן את דברי אברהם כשהוא עומד לבקש על סדום: "[חלילה לך מעשות כדבר הזה](#)" (דברינו בפרשת וירא) אפשר לומר שביטוי זה הוא ייחודי לספר ויקרא. הוא מופיע לראשונה בפרשת אחרי מות בהקשר עם עבודת המולך (ויקרא יח כא) וחוזר ונשנה בפרשת קדושים (פרק כ פסוק ג) באותו עניין. בפרשיות אלה יש עוד אזכורים של חילול השם, היינו שם ה', אבל רובם נאמרים בהקשר עם המקדש ועבודת הכהונה (ויקרא כא ו, כב ב, כב ט). מקרה מיוחד הוא שבועה לשקר בשם ה' (שם יט יב). אך הקרוב ביותר לביטוי "חילול השם" במובן שחז"ל טבעו ואנו משתמשים בו, הוא מהפסוק בפרשתנו. למרות שגם פסוק זה נמצא בפרשה הדנה בדיני קורבנות, נראה שיש בו משמעות רחבה יותר, בגלל הפסוקים שלפניו ואחריו המדברים במצוות כולם ומאזכרים את יציאת מצרים, ובגלל הדגש הכפול הן על לשון השלילה "לא תחללו" והן על הלשון החיובית "ונקדשת". ואכן מפסוק זה למדו הראשונים את המקור הן למצוות לא תעשה של חילול השם (ספר המצוות לרמב"ם מצווה ל"ת סג, ספר החינוך מצווה שיד) והן למצוות עשה של קידוש השם (ספר המצוות לרמב"ם מצוות עשה ט, ספר החינוך מצווה רסח).

² למקורות לחלק זה של חילול השם, היינו החיוב למסור את נפשו על שלוש המצוות של ייהרג ואל יעבור, או כל המצוות בשעת השמד או בפרהסיא, ראו גמרא סנהדרין עד ע"א, עבודה זרה נד ע"א, ספרא אחרי מות פרשה ט ("וחי בהם"), תוספתא שבת פרק טו הלכה יז ובדברינו [אשר יעשה אותם האדם וחי בהם](#) בפרשת אחרי מות. ולעניין הדין שאם עבר ולא נהרג אין לו עונש כי הוא אנוס, ראו דברי הרמב"ם שם בקטע שהשמטנו: "כי אין לבית דין לקיים גדר מלקות או מיתה אלא על מזיד ברצון ועדים והתראה". וכבר האריך הרמב"ם לדון בעניין זה גם באגרת השמד (או מאמר קדוש השם). ומיטיבי לכת ידונו וישונו דברי שם עם אלה שכאן (ועם דבריו בהלכות יסודי התורה פרק ה).

³ לא זכינו למצוא את מקורותיו של הרמב"ם לחלק זה של "מורד" ו"מכעיס" שהוא מחלל את השם. האם כוונתו למי שמרבה בכינויים של שם ה' ובשבועות שוא ושקר (ספרא קדושים פרשה ב) והוא מרחיב את תחולת העניין, או אולי כוונתו למומר להכעיס שנחשב למין (עבודה זרה כו ע"ב)? ואולי זה עוד סוג של "פרהסיא" ומתחבר לפיסקה הקודמת בדברי הרמב"ם? המאירי עינינו בנושא זה יבורך. בין כך ובין כך, ראו מקבילה לחלק זה של חילול השם בהלכות יסודות התורה פרק ה הלכה י: "כל העובר מדעתו בלא אונס על אחת מכל מצות האמורות בתורה בשאט שנפש להכעיס הרי זה מחלל את השם. ולפיכך נאמר בשבועות שקר וחללת את שם אלהיך אני ה'. ואם עבר בעשרה מישראל הרי זה חילל את השם ברבים, וכן כל הפורש מעבירה או עשה מצווה לא מפני דבר בעולם, לא פחד ולא יראה ולא לבקש כבוד, אלא מפני הבורא ברוך הוא, כמניעת יוסף הצדיק עצמו מאשת רבו. הרי זה מקדש את השם".

⁴ גמרא זו במסכת יומא, שהרמב"ם מצטט, מובאת ומוסברת בדברינו להלן.

⁵ בהלכות יסודי התורה פרק ה הלכה יא מרחיב הרמב"ם בתיאור סוג זה של חילול השם, בלשונו העשירה: "ויש דברים אחרים שהן בכלל חילול השם, והוא שיעשה אותם אדם גדול בתורה ומפורסם בחסידות דברים שהבריות מרננים אחריו בשבילם, ואע"פ שאינן עבירות הרי זה חילל את השם. כגון, שלקח ואינו נותן דמי המקח לאלתר ... או שירבה בשחוק או באכילה ושתיה אצל עמי הארץ וביניהן, או שדבורו עם הבריות אינו בנחת ואינו מקבלן בסבר פנים יפות אלא בעל קטטה וכעס, וכיוצא בדברים האלו.

רש"י מסכת סנהדרין דף עד עמוד ב – אפילו שרוך הנעל אבל בפני ישראלים

ערקתא דמסאנא - שרוך הנעל, שאם דרך הנכרים לקשור כך ודרך ישראל בענין אחר, כגון שיש צד יהדות בדבר ודרך ישראל להיות צנועים אפילו שנוי זה שאין כאן מצוה אלא מנהג בעלמא יקדש את השם בפני חבירי ישראל, והאי פרהסיא מדבר בישראל.⁶

ספרא אמור פרשה ח תחילת פרק ט אות ד - חילול השם וקידוש השם

"ולא תחללו" - שומע אני ממשמע שנאמר ולא תחלל אמור קדש, וכשהוא אומר "ונקדשתי" - מסור את עצמך וקדש שמי. יכול ביחידי? תלמוד לומר: "בתוך בני ישראל" - המרובים.⁷

יומא דף פו עמוד א – חומרת חילול השם והנהגות חכמים

שאל רבי מתיא בן חרש את רבי אלעזר בן עזריה ברומי: שמעת ארבעה חלוקי כפרה שהיה רבי ישמעאל דורש? אמר: שלשה הן, ותשובה עם כל אחד ואחד. עבר על עשה ושב - אינו זו משם עד שמוחלין לו, שנאמר: "שובו בנים שובבים" (ירמיהו ג יד). עבר על לא תעשה ועשה תשובה - תשובה תולה ויום הכפורים מכפר, שנאמר: "כי ביום הזה יכפר עליכם מכל חטאתיכם" (ויקרא טז ל). עבר על כריתות ומיתות בית דין ועשה תשובה - תשובה ויום הכפורים תולין ויסורין ממרקין, שנאמר: "ופקדתי בשבט פשעם ובנגעים עונם" (תהלים פט לג). אבל מי שיש חילול השם בידו - אין לו כח בתשובה לתלות, ולא ביום הכפורים לכפר, ולא ביסורין למרק. אלא כולן תולין, ומיתה ממרקת, שנאמר: "ונגלה באזני ה' צבאות אם יכפר העון הזה לכם עד תמותו" (ישעיהו כב יד).⁸

היכי דמי חילול השם? אמר רב: כגון אנא, אי שקילנא בישראל מטבחא ולא יהיבנא דמי לאלתר.⁹ אביי כדשקיל בישראל מתרי שותפי יהיב זוזא להאי וזוזא להאי והדר מקרב להו גבי הדדי, ועביד חושבנא.¹⁰ רבי יוחנן אמר:

הכל לפי גדלו של חכם צריך שידקדק על עצמו ויעשה לפניו משורת הדין. וכן אם דקדק החכם על עצמו והיה דבורו בנחת עם הבריות ודעתו מעורבת עמהם ומקבלם בסבר פנים יפות ונעלב מהם ואינו עולבם, מכבד להן ואפילו למקילין לו ונושא ונותן באמונה ולא ירבה באריחות (אורחות) עמי הארץ וישיבתן, ולא יראה תמיד אלא עוסק בתורה עטוף בציצית מוכתר בתפילין ועושה בכל מעשיו לפניו משורת הדין, והוא שלא יתרחק הרבה ולא ישתומם. עד שימצאו הכל מקלסין אותו ואוהבים אותו ומתאווים למעשיו, הרי זה קידש את ה' ועליו הכתוב אומר: ויאמר לי עבדי אתה ישראל אשר בך אתפאר. חילול השם וקידוש השם הם שני צדדים של אותה מטבע, אבל בלי להקצין, להגזים ולהתנזר מהציבור הרחב: "שלא יתרחק הרבה ולא ישתומם".

⁶ אנו נשארים לעוד רגע עם הגמרא בסנהדרין וכל שאר המקורות שצינו בהערה 2 לעיל, בדבר החובה למסור את הנפש בשלוש המצוות של "יהרג ואל יעבור". ראו סנהדרין עד ע"א: "אמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יהוודק: נימנו וגמרו בעלית בית נתזה בלוד: כל עבירות שבתורה אם אומרין לאדם עבור ואל תהרג - יעבור ואל יהרג, חוץ מעבודה זרה וגילוי עריות ושפיכות דמים. כי אתא רב דימי אמר רבי יוחנן: לא שנו אלא שלא בשעת השמד, אבל בשעת השמד - אפילו מצוה קלה יהרג ואל יעבור. כי אתא רבין אמר רבי יוחנן: אפילו שלא בשעת השמד, לא אמרו אלא בצינעא, אבל בפרהסיא - אפילו מצוה קלה יהרג ואל יעבור. מאי מצוה קלה? - אמר רבא בר יצחק אמר רב: אפילו לשנויי ערקתא דמסאנא. כמה פרהסיא? - אמר רבי יעקב אמר רבי יוחנן: אין פרהסיא פחותה מעשרה בני אדם. פשיטא, ישראלים בעינן, דכתיב: ונקדשתי בתוך בני ישראל". ועל כך באו דברי רש"י הנ"ל. ובאנו להדגיש כל זאת, משום שבמקומות רבים מצוין שחילול שם ה' הוא בפני "העולם", גם או אפילו בעיקר בפני הגויים. ראו שוב דברינו [חילול השם במקרא](#), בפרשה זו, שם גם הראינו את המקרה של [הנבונים](#), תפילת משה: "למה יאמרו מצרים לאמר" ועוד. כאן, חילול השם הוא דווקא בפני אדם מישראל. ונראה שכאן זו קולא (הקלה), שאינו חייב למסור את נפשו על ערקתא דמסאנא, אם הוא בפני גויים ואין שם עשרה מישראל. ראו המשך הסוגיה בגמרא סנהדרין שם.

⁷ מדרש תנאים זה מקשר את איסור חילול השם עם קידוש השם - שניהם שני צדדים של אותה מטבע. מפשט הפסוק: "ולא תחללו ... ונקדשתי" אפשר להבין שעצם אי חילול שם שמים הוא "ונקדשתי". מה שאגב נכון שאם אדם נמנע ממעשים מגונים של חילול השם, יש בכך ממילא גם קידוש השם, שכל מי שרואה אותו מתנהג כך, מחשיב ומעריך זאת. כשאתה אומר "לא תחללו", כבר אמרת גם "קדש". אבל חז"ל לא ינחו למילה "ונקדשתי" בלי דרשה, מה גם שיש "סור מרע", אבל איפה "עשה טוב"? ודרשנו מכאן את קידוש השם הקיצון של מסירות נפש. אלא שכאן באה הוספה חשובה, שתוספת מסירות זו היא רק "בתוך בני ישראל" - בפני עשרה מישראל. נראה שמדרש זה הוא הבסיס לגמרות שראינו לעיל וממילא גם לרש"י ולרמב"ם. (ראו רש"י להלן על הפסוק בתורה שהולך בדרך מדרש ספרא זה). ואפשר לדייק מכאן שאם לא מסר נפשו על "ערקתא דמסאנא" כמו על גזירות שאינן ייהרג ואל יעבור בשעת השמד, אולי לא קיים מצוות קידוש השם, אבל לא עבר על חילול השם. חילול השם וקידוש השם הם שני צדדים של אותה מטבע, אבל לא סימטריים לגמרי. ואת זה נשאיר לבעלי תריסין ובקיאים בהלכה. עכ"פ, ראו המשך המדרש שם על קידוש השם של חנניה מישאל ועזריה: "מיכן אמרו כל המוסר עצמו על מנת לעשות לו נס אין עושים לו נס, ושלא לעשות לו נס עושים לו נס". וכך גם בספרא אחרי מות פרשה ח פרק יג: "ולא תחללו את שם קדשי ונקדשתי - אם מקדישים אתם את שמי אף אני אקדש את שמי על ידיכם שכשם שעשו חנניה מישאל ועזריה". אך בכך אנו גולשים לנושא קידוש השם שכאמור הוא הצד השני של מטבע חילול השם אבל לא באופן סימטרי. נושא קידוש השם ראוי לדף בפני עצמו ואנחנו הפעם בנושא חילול השם.

⁸ משמע שמחלל השם מתכפר לו במותו ואי לכך יש לו חלק לעולם הבא. ובהיבט זה לפחות, הוא פחות גרוע למשל מהמלבין פני חברו ברבים או המתכבד בכתרה של תורה שאין להם חלק לעולם הבא (סנהדרין צט ע"א, מסכת כלה פרק ב).

⁹ אם רב (שם של אמורא דור ראשון בבבל, חברותא של שמואל מכונה גם אבא אריכא) היה לוקח מקח בשוק בהקפה יש בזה חילול השם. מדוע? מה רע בכך? משום שהרואים חושבים שהוא מקבל תשלום כדי שלא יטריף את הבהמה (עיונים, שטיינזלץ). אולי גם משום שהוא מתכבד בכתרה של תורה ומנצל את מעמדו כתלמיד חכם (ראו הערה קודמת). ועכ"פ, אי אפשר שלא לקשר

כגון אנא דמסגינא ארבע אמות בלא תורה ובלא תפילין.¹¹ יצחק דבי רבי ינאי אמר: כל שחבריו מתביישין מחמת שמועתו - היכי דמי? אמר רב נחמן בר יצחק: כגון דקא אמרי אינשי "שרא ליה מריה לפלניא".¹² אביי אמר: כדתניא: "ואהבת את ה' אלהיך" - שיהא שם שמים מתאהב על ידך. שיהא קורא ושונה ומשמש תלמידי חכמים, ויהא משאו ומתנו בנחת עם הבריות. מה הבריות אומרות עליו? - אשרי אביו שלמדו תורה, אשרי רבו שלמדו תורה.¹³ אוי להם לבריות שלא למדו תורה, פלוני שלמדו תורה - ראו כמה נאים דרכיו, כמה מתקונים מעשיו, עליו הכתוב אומר: "ויאמר לי עבדי אתה ישראל אשר בך אתפאר" (ישעיהו מט ג). אבל מי שקורא ושונה ומשמש תלמידי חכמים ואין משאו ומתנו באמונה, ואין דבורו בנחת עם הבריות, מה הבריות אומרות עליו - אוי לו לפלוני שלמד תורה, אוי לו לאביו שלמדו תורה, אוי לו לרבו שלמדו תורה ... ראו כמה מקולקלין מעשיו וכמה מכוערין דרכיו! ועליו הכתוב אומר: "באמור להם עם ה' אלה ומארצו יצאו".¹⁴

מסכת קידושין דף מ עמוד א - תקנה למי שיצרו מתגבר עליו

אמר רבי אלעאי הזקן: אם רואה אדם שיצרו מתגבר עליו, ילך למקום שאין מכירין אותו, וילבש שחורים ויתכסה שחורים ויעשה כמו שלבו חפץ, ואל יחלל שם שמים בפרהסיא.¹⁵

רש"י ויקרא כב לב פרשת אמור - פיתוח מדרש ספרא¹⁶

ולא תחללו - לעבור על דברי מזידין.¹⁷ ממשמע שנאמר ולא תחללו, מה תלמוד לומר "ונקדשתי"? מסור עצמך וקדש שמי. יכול ביחיד? תלמוד לומר: בתוך בני ישראל. וכשהוא מוסר עצמו, ימסור עצמו על מנת למות, שכל

את לקיחה בהקפה זו לאמרה: "אין מקיפין בחילול השם ... מאי אין מקיפין? אמר ר' זוטרא: שאין עושים כחוננו" (קידושין דף מ עמוד א). תלמיד חכם שלוקח בהקפה, אין מקיפין לו!

¹⁰ אביי, לא רק שלא לקח בהקפה כמו רב, אלא, כאשר קנה מחנות של שני שותפים, הקפיד לשלם באופן ששני השותפים יראו בדיקו כמה שילם ויקבל כל אחד את חלקו ולא יחשדו אותו ולא האחד את השני.

¹¹ ר' יוחנן, גדול אמוראי ארץ ישראל בדור השני, חברותא של ריש לקיש, היה ראש הישיבה בטבריה, עסק כל היום בתורה ואף מר כל נכסיו לשם כך וחי בדוחק גדול (ויקרא רבה ל א, תענית כא א ועוד). הציבור ודאי היה מצפה מאדם כזה לנהוג בקדושה ולימוד תורה כל העת. לפיכך, אם לא עסק בתורה ולא הלך עם תפילין, הרי זה חילול השם. כך נראה לנו לומר.

¹² אם הבריות רואים אדם שמתנהג באופן מביש עד שחבריו מתביישים בו ואומרים: "התיר לו ריבוננו" (שטיינזלץ), או "ימחול לו יוצרו על מעשיו" (רש"י), זה מספיק בשביל להיחשב חילול השם. נראה שגם כאן מדובר בתלמיד חכם. ראו סנהדרין צט ע"א שביטוי זה נאמר גם על הילל (השני, נכדו של הילל המפורסם בר הפלוגתא של שמאי, אחיו של ר' יהודה נשיאה) שאמר: "אין להם משיח לישראל שכבר אכלוהו בימי חזקיה". האמנם חשבו חבריו של הילל זה שהוא מחלל שם שמים בכך שאמר שכבר נאכל המשיח בימי חזקיה? (ראו ביטוי זה גם בברכות כה כה ע"א, כז ע"ב ואולי כשחכמים אומרים את זה בבית המדרש אין זה חמור כמו שהבריות אומרות את זה במרחב הציבורי). עוד על התנהגויות שיש בהם משום חילול שם שמים, במיוחד לגבי אנשים חשובים ובני תורה, ראו פסחים מט ע"א: "כל תלמיד חכם המרבה סעודתו בכל מקום - סוף מחריב את ביתו ומאלמן את אשתו, ומייתם את גזליו, ותלמודו משתכח ממנו, ומחלוקות רבות באות עליו, ודבריו אינם נשמעים ומחלל שם שמים ושם רבו ושם אביו, וגורם שם רע לו ולבניו ולבני בניו עד סוף כל הדורות". ואם נחזור לגמרא ביומא, מה שמפתיע הוא הרצף בין הפיסקה הראשונה המסתיימת בעונשו של מחלל השם שאין לו כפרה אלא במיתה ובין הפיסקה השנייה המכילה את ההגדרות של חילול השם הקשורות להנהגות תלמידי חכמים. האמנם אין כפרה על התנהגויות כאלה אלא במיתה? האם רק "סמיכות פרשיות" כאן ולשון מליצית, או שבאמת חז"ל סבורים שתלמיד חכם שמתנהג כפי שמתנהג, אין מתכפר לו העוון של חילול השם אלא במיתתו. אך כאמור, יש לו חלק לעולם הבא. ראו מועד קטן יז ע"א.

¹³ ראו השבח הגדול שאמרו על ר' יהושע בן חנניה "אשרי יולדתו" שיש שמתקשים מה הרבותא בכך. ואכן, רבותא גם רבותא ושבח על שבח. על מי עוד נאמר שבח "פעוט" זה? על משה רבנו. ראו שמות רבה מה ד. ולגבי ר' יהושע, ראו ירושלמי יבמות פרק א הלכה ו, עדותו של ר' דוסא בן הרכינס כשבאו חכמים לבקר אותו וראה את ר' יהושע: "וקרא עליו: את מי יורה דיעה. זכור אני שהיתה אמו מולכת עריסתו לבית הכנסת בשביל שיתדבקו אזניו בדברי תורה". ראו דברינו [אשרי ילוד אישה - אשרי יולדתו](#) בפרשת בהעלותך, אמנם על משה רבנו, אבל גם ר' יהושע זכר שם.

¹⁴ הפסוק המלא הוא "ויבוא אל הגוים אשר באו שם ויחללו את שם קדשי באמר להם עם ה' אלה ומארצו יצאו" (יחזקאל לו כ). כשם שהביטוי חילול בהקשר עם שם ה' הוא ייחודי לספר ויקרא מבין חמשת חומשי התורה, כך הוא גם ייחודי לספר יחזקאל מבין ספרי הנביאים והכתובים. (הוא זכר אמנם גם בירמיהו לד טז וכן בעמוס ב ז, אך שוב בהקשר עם מצוות מאד מסוימות). ובספר יחזקאל עצמו, זכר הביטוי בעיקר בפרק לו (שהוא הפטרת שבת פרשת פרה) בו נזכר הביטוי ארבע פעמים, שלושה בהקשר עם חילול השם והרביעי בהקשר עם קידוש השם שהוא המושג המשלים או הנגדי. הרי לנו עוד קשר מעניין בין ספר יחזקאל וספר ויקרא.

¹⁵ מה הועלנו בכך? הרי למדנו בפרקי אבות פרק ד משנה ד: "כל המחלל שם שמים בסתר נפרעים ממנו בגלוי" (שזה עצמו אגב צריך ביאור, איך אפשר לחלל שם שמים בסתר? ראו פירוש קהתי שם ע"פ מחזור ויטרי) ובמקבילה במסכת חגיגה טז ע"א מקשים גם מדבריו של ר' יצחק "כל העובר עבירה בסתר כאילו דוחק רגלי השכינה". אז מה הועלנו? בפרט לגבי חילול השם! התשובה היא, שבסופו של דבר חילול השם הוא תמיד בפרהסיא ולגבי משהו שמוכר בציבור (שהרי הפתרון הוא: "ילך למקום שאין מכירין אותו"). כמה שלא נגנה ונלחם את אלה העושים בסתר (ראו תוכחת נתן לדוד, שמואל ב יב יב), עדיין מוטב כך מאשר בפומבי ולעיני כל. אך שוב, מאידך גם למדנו שמפרסמים את החנפים מפני חילול השם (יומא פו ע"א). אז עדיין הנושא צריך עיון. לפרסם או לא לפרסם. ראו דברינו [ייכתב עוונתי](#) בפרשת חוקת, וכן [כיסוי החטא או גילוי](#) ביום הכיפורים, מחלוקת משה ודוד.

¹⁶ בזמן ומקום שנותר, נתבונן מעט בפרשני המקרא וגם כאן לא נתיימר להקיף ולהביא את כולם.

המוסר עצמו על מנת הנס, אין עושין לו נס, שכן מצינו בחנניה מישאל ועזריה שלא מסרו עצמן על מנת הנס וכו'.¹⁸

אבן עזרא ויקרא כב לב פרשת אמור – מדבר בכהנים ובמקדש

וטעם ולא תחללו את שם קדשי - עם בני אהרן ידבר כי הפרשה דבקה. והם המצווים שלא ישחטו להם, או לישראל אם ובן ביום אחד. גם יתכן שמצוה וכי תזבחו זבח תודה לכהנים, והעד שהחל בפרשה אחר כן דבר אל בני ישראל (ויקרא כג ב), ועד שני: ונקדשתי בתוך בני ישראל.¹⁹

רמב"ן ויקרא כב לא פרשת אמור – הפרדה בין שני חלקי הפסוק

ואמר לא תחללו את שם קדשי - להיות בכס נוכל וזובח משחת לה, כמו שאמר בבני אהרן (לעיל פסוק ב) ולא יחללו את שם קדשי, שיזהיר בקרבנות מן הטומאה או המומין: וטעם ונקדשתי בתוך בני ישראל - על דעת רבותינו (תורת כהנים פרק ט ד) מצות עשה, שנקדש את שמו במצות ליהרג עליהן ולא נעבור, וזה טעם המוציא אתכם מארץ מצרים להיות לכם לאלהים - שהוא טעם יכלול כל המצות, שראוי לקדש שמו עליהם בעבור שאנחנו עבדיו אשר גאלנו ממצרים.²⁰

רבי בחיי בן אשר ויקרא כב לב פרשת אמור – חילול השם מול עבודה זרה

ולא תחללו את שם קדשי ונקדשתי בתוך בני ישראל - חילול ה' הוא עון חמור ביותר, ומצינו שויתר הקדוש ברוך הוא על עבודה זרה ולא ויתר על חלול ה',²¹ והוא שאמר הנביא: "ואתם בית ישראל איש את גולו לכו עבדו ואת שם קדשי לא תחללו עוד" (יחזקאל כ לט), ואמרו רז"ל (יומא פו א): על עון זה שאין כח ביום הכפורים לכפר ולא בתשובה לתלות ולא ביסורין למרק, אלא כלן תולין ומיתה ממרקת.²²

¹⁷ האם כל מי שעובר במזיד וביד רמה על מצווה ממצוות התורה הוא מחלל השם? ראו פירוש שפתי חכמים שמרכז את פירוש רש"י כאן ואומר: "רצונו לומר למי שרוצה להעבירך על הדת אל תשמע לו לעבור על דברי". אבל אפשר שרש"י מכוון כאן למשמעות הרחבה של חילול השם בדומה למה שראינו לעיל בפרט בגמרא יומא. וראו גם הפסוק בויקרא טו ל.

¹⁸ כאמור כבר לעיל (הערה 7) רש"י הולך בדרך מדרש ספרא תוך שינויי לשון קלים. האם הדגש של רש"י על קידוש השם שבפסוק, לעומת הקיצור ב"לא תחללו" הוא השפעה של גזרות תתנ"ו (מסע הצלב הראשון, פרעות קהילות ש"ם) שאירעו בתקופתו?

¹⁹ פירוש אבן עזרא נצמד לפשט הפסוקים בסוף פרק כב בפרשה, תוך הצצה גם לפרק כג הסמוך הדין במועדים, ומעמיד את הצינוי "לא תחללו" כדיבור אל הכהנים ועבודת המקדש! והצינוי "ונקדשתי בתוך בני ישראל" הוא המשך אותו עניין ומעיד על כך שמדובר בכהנים שהם המצויים "בתוך בני ישראל". פרק כב כולו הוא דיבור לכהנים ככתוב בראש הפרק: "דבר אל אהרן ואל בניו" וחוזר בפסוק יח שוב באותם מילים. רק בפרק כג הדיבור חוזר לכהנים ככתוב שם: "דבר אל בני ישראל ואמרת אליהם". האם אבן עזרא מבין שגם האיסור "אותו ואת בנו לא תשחטו ביום אחד" שייך בפשט המקרא רק לעבודת הקרבנות? ראו איך תומך פירוש משך חכמה בשיטה זו כשהוא מפרש: "ונקדשתי בתוך בני ישראל - עומק הפשט כר' אברהם אבן עזרא דמדבר אל הכהנים". לעומתו, ראו פירוש העמק דבר על הפסוק שדווקא מחבר בין פרק כב וכג: "ולא תחללו וגו'. כידוע מאמרם ז"ל בקידושין דף פ"א: סקבא דשתא ריגלא (תורת השנה הם הרגלים-החגים), משום הכי הזהיר כאן שלא יחולל שם שמים בשמחת המועד, כמו באומות העולם בימי חגיהם מרבים הוללות רעה, ולא כן ישראל עם ה' " (זו הסיבה לתענית בה"ב):

²⁰ רמב"ן מוכן לקבל את פירוש אבן עזרא לגבי התחלת הפסוק "ולא תחללו", אבל המשך הפסוק "ונקדשתי" הוא כפי שראינו בספרא וברש"י לעיל, בדין מסירות נפש. וגם זה חלק מזכירת יציאת מצרים (ראו דברינו [מצוות זכירת יציאת מצרים](#) שם דנו גם במצווה זו). רמב"ן גם מרחיב למצוות כולם "שהוא טעם יכלול כל המצוות" (כוונתו כנראה לשעת השמדת כנ"ל). בפירוש זה קוטע רמב"ן את הפסוק לשניים ולא רואה שום בעיה להחיל את חלקו הראשון על הכהנים בלבד, כפשט הפסוק וכפירוש אבן עזרא; ואת חלקו השני "ונקדשתי" על כלל ישראל כדרשות חז"ל. (ואת חילול השם במשמעות הרחבה יותר, ילמד רמב"ן ממקורות אחרים שנזכרו לעיל). אפשר שזו דוגמא טובה של דרכו של רמב"ן כפרשן מקרא מחד גיסא וכפרשן ספרות חז"ל מאידך גיסא. ובתוכם, נמצא רמב"ן המשתוקק כל כך ל"נקדשתי" של קץ הגלות והגאולה. ראו פירושו בדברים לב כו פרשת האזינו: "כי בגלותנו עתה תמה זכות אבות ואין לנו הצלה מיד העמים רק בעבור שמו, כענין שאמר ביחזקאל (כ מא מד): וקבצתי אתכם מן הארצות אשר נפוצתם במ ונקדשתי בכס לעיני הגוים ... וידעתם כי אני ה' בעשותי אתכם למען שמי וכו'. וכן נאמר עוד (שם פסוק ט) ואעש למען שמי לבלתי החל לעיני הגוים וגו'".

²¹ ברוב המקורות כתוב: חילול השם וכך גם אנו מקפידים לכתוב, היינו חילול שמו של הקב"ה, ככתוב: "ולא תחללו את שם קדשי" - אדם לא יכול לחלל את הקב"ה עצמו. אך מצאנו מספר מקורות בהם מופיע הלשון: חילול ה', כגון גמרא שבועות ל ע"ב, זוהר פרשת ויצא, בספרות הגאונים, פרשני רש"י ועוד. אולי אלה שגיאות הדפוסים שיש להגיה. צריך לבדוק בכתבי היד.

²² רבי בחיי בן אשר מזכיר לנו את מאמר חז"ל במדרש ויקרא רבה כב ו פרשת אחרי מות: "מצינו שויתר הקב"ה על עבודה זרה ולא ויתר על חילול השם. ומניין שויתר הקב"ה על עבודה זרה? שנאמר: ואתם בית ישראל איש גולו לכו עבדו (יחזקאל כ לט), וכתוב: ואת שם קדשי לא תחללו עוד (שם)". אמנם, לעיל ראינו מתי שני איסורים אלה מתחברים - בשעת השמד, שאז אדם מישראל מצווה למסור את נפשו "אפילו לשנויי ערקתא דמסאנא". וכאן נזכיר גם את פירוש ספורנו על הפסוק: "ולא תחללו את שם קדשי. ומאחר שאתם רואים את פעולתי על זה השלמות, אם כן אתם המקודשים ללכת בדרכי אל תחללו את שם קדשי בפעולות חסרות ומגונות, כענין: ויבא אל הגוים אשר באו שמה ויחללו את שם קדשי (יחזקאל לו כ)". חזרנו לחילול השם דווקא בעיני הגוים.

תורה תמימה ויקרא כב לב פרשת אמור – קדושה בכל יום

ונקדשתי וגו' - אמר רב אדא בר אהבה: מניין שאין היחיד אומר קדושה? שנאמר: "ונקדשתי בתוך בני ישראל". מאי משמע? אתיא "תוך" – "תוך",²³ כתיב הכא: ונקדשתי בתוך בני ישראל" וכתיב התם (פרשת קרח): "הבדלו מתוך העדה הזאת". מה להלן עשרה, אף כאן עשרה" [ברכות כ"א ב'].²⁴

שבת שלום**מחלקי המים**

מים אחרונים 1: ראו הסיפור על אותו תלמיד חכם (צורבא מרבנן) שבהתנהגותו חילל שם שמים ונדהו רב יהודה (מועד קטן יז ע"א). ובסופו של דבר נסלח לו חלקית בגלל שעשה כעצתו של ר' אלעאי הזקן בגמרא קידושין לעיל.

מים אחרונים 2: נראה שנגענו בקצה הקרחון ולא השלמנו את הנושא. מחד גיסא, לא הקפנו את כל נושא חילול השם ומאידך גיסא, גלשנו בעקבות הפסוק בפרשה לנושא קידוש השם שראוי לדף נפרד. "לא עליך המלאכה לגמור ולא בן חורין אתה ליבטל הימנה".

²³ מהיקש וחיבור של שני פסוקים שיש בהם את המילה "תוך".

²⁴ שנזכה להיות תמיד בתוך העדה הנכונה ולקדש שם שמים לא רק בקדושה שבפילה ובתוכי בית הכנסת, אלא גם בקדושה שבחוץ: ברחוב, במקומות העבודה, בשוק, במפגשי חברה ועוד. ואם לא לקדש, אז לפחות לא לחלל. ובפרט לא להיגרר אחרי הלשונות הנמהרים שהפכו את "חילול השם" ו"קידוש השם" למטבע לשון שחוקה וזולה. כל מה שאני ואנשי שלומי עושים זה כמובן "קידוש השם" ומה שמי שאני לא מסכים לדעותיו עושה, הרי זה "חילול השם". השימוש הזול במטבעות לשון אלה הוא אולי "חילול השם" הגדול של דורנו.